

การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล*

Family Strength Research and Development through Participatory Learning Process of Tambon Administrative Organization Leaders

ยุทธนา ไชยจุฑา**

พรรณี บุญประกอบ**

มนัส บุญประกอบ***

ทัศน ทองภักดี****

Yutthana Chaijukul, Panee Boonprakob, Manat Boonprakob and Tasana Thongpukdee

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมของชุมชนในการพัฒนา (ซึ่งในที่นี้เป็นการพัฒนาเรื่องความเข้มแข็งของครอบครัว) โดยทำการศึกษาหมู่บ้านที่อยู่ในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโลกจี่หนอน และมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมครอบครัวเข้มแข็ง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลโลกจี่หนอน โดยใช้กรอบแนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของเควิด ออลซัน และคณะ (Olson et al, 1982) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล ความพร้อมของชุมชนจากประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโลกจี่หนอน 5 หมู่บ้าน จำนวน 356 คน โดยใช้แบบสอบถามความพร้อมชุมชน ซึ่งพบว่า ทั้ง 5 หมู่บ้านมีความพร้อมของชุมชนสำหรับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัว ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง และการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ประกอบกับการใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับนายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโลกจี่หนอนและครอบครัว (เฉพาะสามี ภรรยา) จำนวน 5 ครอบครัว เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรความเข้มแข็งของครอบครัว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มานี้ประมวลรวมกับแนวคิดทฤษฎีจากการทบทวนเอกสาร แล้วนำมาสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวตามองค์ประกอบของแนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของ ออลซัน และคณะ หลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นประกอบด้วย 7 โมดูลหลัก

* รายงานการวิจัย

** อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

*** นักวิชาการอิสระ

**** นักวิจัย ประจำสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ได้แก่ 1) ครอบครัวในอุดมคติ 2) ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง 3) ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมดูลครอบครัวเข้มแข็ง 4) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (มี 6 โมดูลย่อย) 5) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น (มี 4 โมดูลย่อย) 6) แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร (มี 4 โมดูลย่อย) 7) การติดตามผล ผลจากการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนและหลัง พบว่า หลังจากฝึกอบรมแล้วผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนจากแบบทดสอบความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ($t = 18.33$, $p\text{-value} < .05$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้มีประสิทธิผลและสามารถนำไปใช้งานได้จริง

คำสำคัญ : ครอบครัวเข้มแข็ง การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research are to study community readiness for development (herein referring to the development of Family strength) in villages under the Tambon Khok Khi Non Administrative Organization, and to construct the Family strength training program through participatory learning process of Tambon Khok Khi Non Administrative Organization leaders by utilizing the Family strength conceptual framework (David Olson et al. 1982). The researcher collected data on community readiness from 356 residents of 5 villages under the Tambon Khok Khi Non Administrative Organization, using community readiness questionnaires; the result of which showed that all 5 villages possess medium levels of community readiness. For construction of training program, the researcher employed in-depth interviews and focus group discussion forums to examine factors related to Family strength, characteristics of Family strength, and development of Family strength; in combination with use of participatory action research on the president and members of Tambon Khok Khi Non Administrative Organization and their families –5 families— (husbands and wives only) to acquire guidelines for the development of Family strength training program. The researcher compiled the data obtained and integrated with theoretical concepts from literature reviews to construct the training program for development of Family strength in accordance with Family strength conceptual factors of Olson et al.

The constructed training program comprises 7 main modules: - 1) Ideal family, 2) knowledge of Family strength, 3) knowledge of Family strength concepts and models, 4) Guidelines for development of cohesion components (with 6 sub-modules), 5) Guidelines for development of flexibility components (with 4

sub-modules), 6) Guidelines for development of communication components(with 4 sub-modules), and 7) Result monitoring

Test application of the training program through a one-group, pre-test and post-test format, revealed that participants achieved higher scores on Family strength Questionnaires after training ($t = 18.33$, $p\text{-value} < .05$); indicating that the training program constructed is effective and can be applied in real situation.

Keyword : Family Strength, Participatory Learning

บทนำ

จากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวม รวมถึงการใช้ชีวิตครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บุคคลต้องทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และเวลาในการปรับตัว และพัฒนาความสามารถของตนเองในการทำงานมากขึ้นเพื่อพร้อมรับกับการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการทำงานและในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้วิถีชีวิตของคนในครอบครัวก็เปลี่ยนไปทั้งสามีและภรรยาต้องออกมาช่วยกันทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวให้เพียงพอ ทำให้มีเวลาร่วมกันทำกิจกรรมในครอบครัวลดน้อยลง และสมาชิกในครอบครัวมีความห่างเหินกันมากขึ้น (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2548) สำหรับในระดับชุมชนเองก็ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์เช่นกัน เป็นผลกระทบที่เป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทมักจะมีปัญหาเรื่องการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัวที่มีสามีภรรยาดื่มเหล้าหรือเล่นการพนัน และก่อให้เกิดปัญหาหย่าร้างกันอยู่เนืองๆ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ

มั่นคงของมนุษย์, 2547) จะเห็นได้ว่าหากเป็นเรื่องง่ายคนเราทุกคนก็คงจะมองภาพออกว่าจะใช้ชีวิตร่วมกันอย่างไรให้มีความสุขยาวนานเท่านั้นและมีชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ แต่เมื่อมิได้เป็นเช่นนั้นจึงเกิดช่องว่างให้เราได้ทำการศึกษาและพัฒนาวิธีการที่จะทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง (DeFrain, 1999: 6)

ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมีเหตุผลหลายประการ แต่ทว่าเหตุผลที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือช่วยให้เราเรียนรู้วิธีการที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในครอบครัวได้ดีขึ้น งานวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวในศตวรรษที่ 20 เน้นศึกษาปัญหาครอบครัวเพื่อตอบคำถามว่า “ทำไมครอบครัวจึงล้มเหลว?” แต่ก็มีการศึกษาในอีกแง่มุมที่เน้นศึกษาครอบครัวที่ไปกันได้ดีเพื่อตอบคำถามว่า “ครอบครัวประสบความสำเร็จได้อย่างไร?” ต่อมา เดวิด แมส (David Mace) หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตสตรีในอังกฤษและอเมริกา เขาเชื่อว่าการศึกษาคู่ชีวิตที่ประสบความสำเร็จจะยังผลให้เกิดองค์ความรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้ชีวิตมนุษย์มีความสุขมาก

ขึ้นโดยการเพิ่มจำนวนครอบครัวที่เข้มแข็งในโลกให้มากขึ้น และเขาก็เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนนักวิจัยผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างแข็งขัน (DeFrain, 1999: 6) ในงานครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งในครอบครัวให้ชาวบ้านในชุมชนตำบล โคกจี้หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี และสร้างหลักสูตรฝึกอบรมครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบลโคกจี้หนอน โดยใช้กรอบแนวคิดครอบครัวเข้มแข็ง *The Family Circumplex Model* ของเดวิด ออลสัน และคณะ (Olson et al, 1982)

แนวคิดความพร้อมของชุมชน

ในงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชน คำว่า “ความพร้อมของชุมชน” (Community readiness) “ความสามารถของชุมชน”(Community competency) และ “ศักยภาพของชุมชน” (Community capacity) มีความหมายที่คล้ายคลึงกันและมีความเหลื่อมล้ำกันเป็นอย่างมาก ซึ่งแวนเดอร์แมน (Wandersman et al, 1987) ให้นิยามคำว่า ศักยภาพของชุมชนคือ ทักษะ (Skills) การจูงใจ (Motivations) ความรู้ (Knowledge) และทัศนคติ (Attitudes) ที่จำเป็นต่อการลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ซึ่งเหมาะสมต่อการดำเนินงานในสภาพปัจจุบันทั้งในระดับบุคคล (Individual) ระดับองค์กร (Organization) และระดับชุมชน (Community) โฮจ (Hoge, 2005) ได้ให้ความหมายของความสามารถของชุมชนว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของมนุษย์ที่แสดงออกมาและสามารถวัดได้ อันประกอบไปด้วย ความรู้ (Knowledge) ทักษะหรือความสามารถ (Skill or ability) และ

คุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal characteristic) เอ็ดเวิร์ด (Edward et al, 2000) ให้นิยามความพร้อมของชุมชนไว้ว่า เป็นศักยภาพของชุมชนในการรับแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมใหม่ และสามารถนำนวัตกรรมนั้นไปปฏิบัติเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่อย่างประสบผลสำเร็จ หากพิจารณาเนื้อหาของคำนิยามทั้ง 3 คำ จะเห็นได้ว่า คำทั้ง 3 คำนี้มีความเหลื่อมล้ำกันเป็นอย่างมาก (Flaspohler, Paul and others, 2008: 183)

ชนนาถ วิสมิตนันท์ (2546) ได้กล่าวถึงชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองได้ว่าจะต้องเน้นถึงความเป็นกลุ่มหรือองค์การในชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาของชุมชน โดยชุมชนมีลักษณะดังนี้คือ มีการรวมกลุ่ม มีการประชุมปรึกษาหารือ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำเพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี มีหน่วยนำที่สามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มได้ทุกระดับ มีตัวแทนกลุ่มหรือผู้นำกลุ่ม นอกจากนี้กลุ่มต้องมีความสามารถสูง รู้จักวิธีทำงานเป็นอย่างดี ทำงานได้ถูกต้อง และได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกตามสมควร กลุ่มมีความคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ ในระดับของครอบครัว สมาชิกของครอบครัวต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ นอกจากนี้ สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2540) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาอันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การทางสังคม และผู้นำ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมหรือศักยภาพของชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สื่อสาร

มวลงาน การพั้งตนเอง ผู้คิดค้ันนวัตกรรมใหม่ ๆ ความสามารถ ภาพลัษณ์สมัยใหม่ การมีความเคลื่อนไหว อยู่เสมอ/การไม่หยุดนิ่ง ความเต็มใจ สภาวะเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความสะดวก ในการคมนาคมขนส่ง ความเป็นเมือง ความขยันหมั่นเพียร การรักถิ่นฐาน เป็นต้น

โมเดลความพร้อมของชุมชน

โมเดลการวัดความพร้อมของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 4 ประการ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ทว่าแต่ละปัจจัยมีความแตกต่างเฉพาะตัวแยกจากกัน อันได้แก่ 1) ความผูกพันกับ ชุมชน (Community attachment) อธิบายถึงความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์และทางจิตใจที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้นมีต่อชุมชนของตนเอง 2) การคิดริเริ่ม (Initiative) อธิบายถึงระดับความกระตือรือร้นของสมาชิกในชุมชนต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน 3) การรับรู้ความสามารถ (Efficacy) อธิบายถึงการประสบความสำเร็จที่ผ่านมาในอดีตของสมาชิกในชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้า 4) ภาวะผู้นำ (Leadership) อธิบายถึงความมีประสิทธิผลและทักษะการสร้าง ความ สอดคล้องในชุมชนของผู้นำชุมชน ปัจจัยเหล่านี้จะถูกวัดในลักษณะการรับรู้ (Perceptions) เนื่องจากในที่นี้มองความพร้อม (Readiness) ว่าเป็นลักษณะการรู้คิดทางปัญญา (Chilenski, Greenberg, & Feinberg, 2007 : 349 – 350)

แนวคิดครอบครัวเข้มแข็ง

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาคำศัพท์ที่นักวิจัย นักจิตวิทยาคลินิก และบุคคลทั่วไปใช้อธิบายถึงชีวิตครอบครัวที่ไปกันได้ดีมีเป็นจำนวนมาก อย่างเช่น

ครอบครัวเข้มแข็ง (Strong families) ครอบครัวที่มีสุขภาพใจสมบูรณ์ (Emotionally healthy families) ครอบครัวสมดุลย์ (Balanced families) ครอบครัวมีความสุข (Happy families) ครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ (Successful families) ครอบครัวเบิกบานใจ (Optimal families) และอื่นๆ แต่ไม่ว่าจะใช้คำใดแต่ก็มีแก่นสารสำคัญที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ครอบครัวเหล่านี้เชื่อว่าพวกเขาปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อกันได้ดี และมีความพึงพอใจกับความสัมพันธ์ของพวกเขา โดยสมาชิกในครอบครัวให้การสนับสนุนทางบวกซึ่งกันและกัน สอนทักษะการแก้ปัญหาให้แก่กัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และผลที่ได้กลับมาคือความยืดหยุ่นต่อความเครียดและวิกฤตการณ์ (DeFrain, 1999 : 6) มีนักวิชาการให้คำนิยามของคำว่า “ครอบครัวเข้มแข็ง” เอาไว้หลากหลาย ซึ่งสรุปได้ว่า คือการที่สมาชิกของครอบครัวมีการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม เพื่อให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสุขและมีความมั่นคงแข็งแรง อันประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการสื่อสารทาง บวก สมาชิกมีความใกล้ชิดผูกพันกัน สามัคคีปรองมอดพ่อแม่-ลูกมีสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน มีวิธีการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเอาไว้ มีการใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพ มีการผูกพันอุทิศตัวต่อครอบครัว ห่วงใยและเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน และให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว มีบรรยากาศความอบอุ่น นอกจากนี้สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการถ่ายทอดด้านจิตวิญญาณ สามารถแก้ไขวิกฤตการณ์หรือความเครียดได้อย่างสร้างสรรค์ สามารถยืดหยุ่น

ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง มีส่วนร่วมในชุมชน และสามารถดำรงชีวิตด้วยความผาสุกร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาของสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเต็มศักยภาพ

ลักษณะครอบครัวเข้มแข็ง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้นำเสนอลักษณะของครอบครัวเข้มแข็งเอาไว้จากการสังเคราะห์งานเขียนจากต่างประเทศ (Beaver, 1977; Billingsley, 1968; citing in Gray et al, 1983; Curran, 1986; Epstein et al, 1983; Hill, 1971; Lewis, 1979; Olson, 1986; Otto, 1975; Royce & Turner, 1980; citing in Gray et al.1983; Bowman, 1983; Scanzoni, 1971; citing in Gray et al, 1983; Schumm, 1986; Skinner et al, 1983; Dunst, Trivette & Deal, 1988; Vela, 1996; Goddard, 1999; Lingren, 2001) สามารถสรุปลักษณะครอบครัวเข้มแข็งของต่างประเทศได้ว่า แนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของต่างประเทศจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก ทั้งในด้านการสร้าง การส่งเสริม และการรักษาความสัมพันธ์ เห็นได้จากคุณลักษณะครอบครัวเข้มแข็งที่มีประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การมีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน หรือประเด็นเรื่องการจัดการกับปัญหาในทางสร้างสรรค์ สำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล ก็เป็นวิธีการหนึ่งในการรักษาความสัมพันธ์ หรือแม้แต่ในเรื่องของการมีความศรัทธาต่อศาสนา และปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ก็เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจไม่แตกแยกกัน

และคงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวต่อไปได้

จากการสังเคราะห์งานเขียนของไทย (คุณฤทัย เลา และคณะ, 2545; วิชัย เทียรถาวร และทัศนภรณ์ จำปัญญา, 2543; สายสุรี จุติกุล, 2536; โสภาสปีลมันน์, 2536; นิตยา กษภักดี และคณะ, 2545; คณะอนุกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรี, 2541; สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2542; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2540) สามารถสรุปลักษณะครอบครัวเข้มแข็งของไทยได้ว่า แนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของไทยจะเน้นใน 2 ด้าน คือ ด้านบาทบาทหน้าที่ และด้านความสัมพันธ์

ด้านบทบาทหน้าที่ แบ่งเป็น บทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว และต่อสังคม

บทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว ได้แก่

- สมาชิกในครอบครัวร่วมกันสร้างและพัฒนาครอบครัวและสมาชิกทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด

- บิดา มารดา และผู้ใหญ่ในครอบครัวร่วมกันอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน

- สมาชิกในครอบครัวร่วมกันดูแลสุขอนามัยของกันและกัน และของที่อยู่อาศัย

บทบาทหน้าที่ต่อสังคม ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และไม่สร้างความเดือดร้อนหรือปัญหาให้แก่สังคม

ด้านความสัมพันธ์ เป็นการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในครอบครัวเพื่อสร้าง ส่งเสริม และรักษาความสัมพันธ์ แสดงให้เห็นโดยการแสดงความรัก ดูแลเอาใจใส่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน การมี

ปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการสื่อสารทางบวก การสร้างความใกล้ชิดผูกพันด้วยการใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน การสื่อสารที่ซื่อสัตย์ ใจจริงต่อกัน และการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลโดยวิธีการทางบวก รวมถึงเรื่องการนับถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะ และความขบขันซึ่งใจมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการรักษาความสัมพันธ์โดยทางอ้อม

โมเดลครอบครัวเข้มแข็ง

โมเดลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นโมเดลของ เดวิด เอช ออลสัน และคณะ ที่มีชื่อเรียกว่า *The Family Circumplex Model or Family Map* ออลสันและคณะเริ่มทำศึกษาเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวที่ The University of Minnesota in St. Paul ในช่วงกลางทศวรรษปี 1970 โมเดลที่พวกเขาสร้างขึ้นนี้เป็นกรอบแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวแข็งแรง (healthy families) ซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ 1) การยึด

เหนี่ยวระหว่างกัน (Cohesion) เป็นนัยเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันหรือความใกล้ชิดกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว 2) ความยืดหยุ่น (Flexibility) เป็นความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย 3) การสื่อสาร (Communication) เป็นการเอื้ออำนวยช่วยพัฒนาให้ครอบครัวเพิ่มความรู้สึกใกล้ชิดกัน และการประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา [เนื่องจากมิติด้านการสื่อสารเป็นปัจจัยเอื้ออำนวย (Facilitator factor) ในการขับเคลื่อนมิติด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน และมิติด้านความยืดหยุ่น ออลสันจึงไม่ได้นำมิติด้านการสื่อสารรวมเข้าไว้ในโมเดลด้วย และไม่ได้อยู่ในองค์ประกอบการวัดของแบบวัดครอบครัวเข้มแข็งที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ *Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales: FACES II*] (Olson, McCubbin, et al, 1989; Olson, Russell & Sprenkle, 1989; citing DeFrain, 1999 : 8)

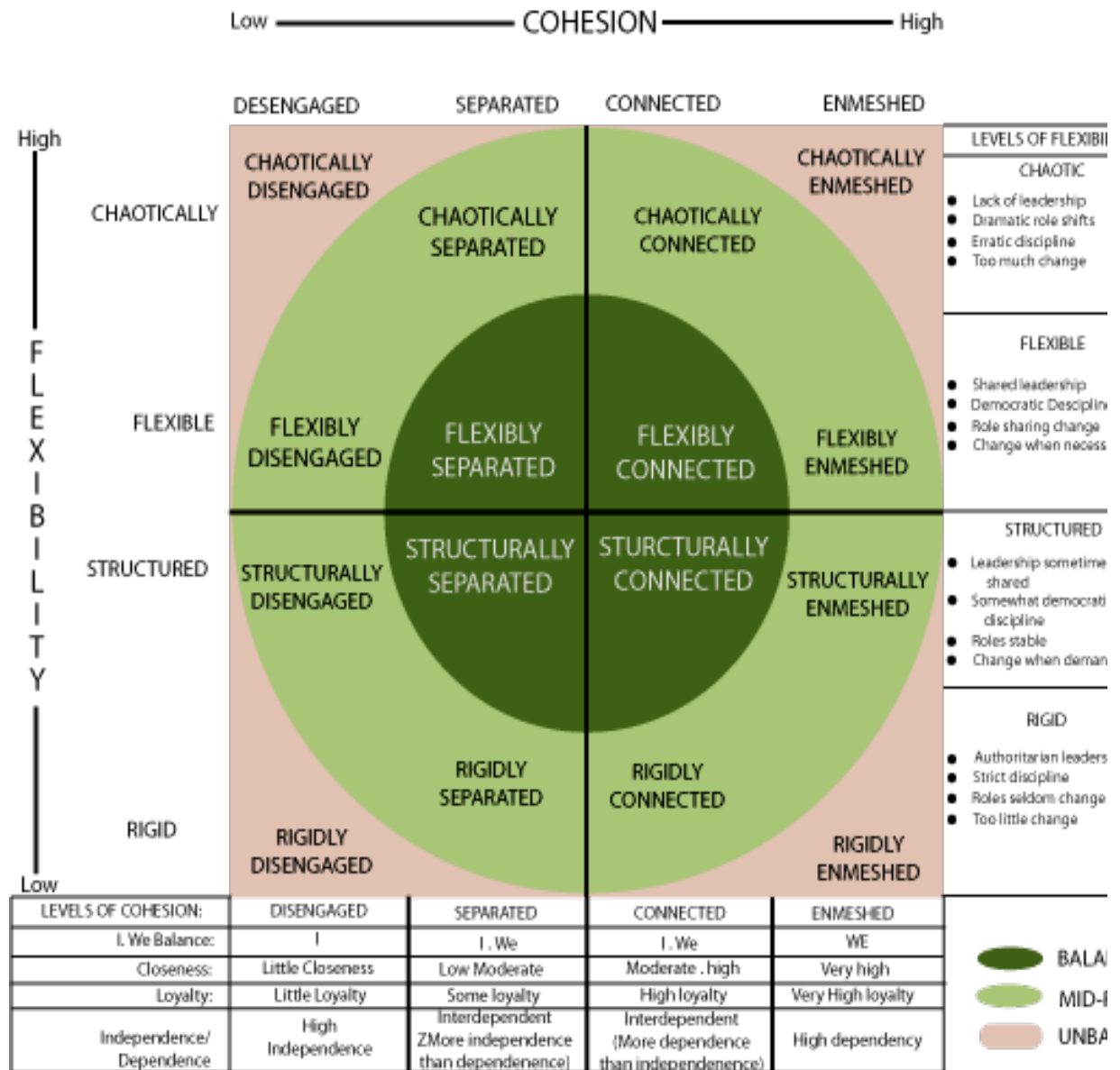

Figure 1: Circumplex Model: Couple & Family Map

การยึดเหนี่ยวระหว่างกัน การยึดเหนี่ยว หมายถึงการมีความรู้สึกใกล้ชิดแนบแน่นทางอารมณ์กับอีกบุคคลหนึ่ง สำหรับในครอบครัวจะเกิดขึ้นในกระบวนการอบรมเลี้ยงดูและการให้ความรัก การยึดเหนี่ยวระหว่างกันแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ Disengaged (ระดับต่ำมาก) Separated (ระดับต่ำถึงปานกลาง) Connected (ระดับปานกลางถึงสูง) Enmeshed (ระดับสูงมาก) มีสมมติฐานว่าถ้ามีการ

ยึดเหนี่ยวภายในครอบครัว (Separated and connected) ในระดับปานกลาง/สมดุล จะทำให้กลไก/ การดำเนินบทบาทหน้าที่ครอบครัวเป็นไปอย่างเหมาะสม แต่ถ้ามีในระดับสุดโต่ง/ไม่สมดุล (Disengaged or enmeshed) จะทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์ในระยะยาว

ในโมเดลบริเวณตรงที่มีความสมดุลของการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (Separated and connected)

บุคคลสามารถที่จะเผชิญและสร้างความสมดุลระหว่างความสับสนของทั้งสองขั้วในการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน และสามารถที่จะเป็นทั้งผู้ที่มีความเป็นอิสระและมีสัมพันธ์เชื่อมโยงกับครอบครัวของพวกเขา กล่าวคือ มีความสมดุลระหว่างการอยู่คนเดียวกับการอยู่ร่วมกัน คู่สามีภรรยาหลายคู่ และหลายๆ ครอบครัวมาเข้ารับการบำบัดมักจะเป็นพวกที่อยู่บริเวณตรงที่สุดขั้วหรือบริเวณที่ไม่มีความสมดุล

ระดับการยึดเหนี่ยวที่ไม่สมดุล คือ มีความสับสนทั้งด้านที่ต่ำเกินไป (Disengaged) หรือสูงเกินไป (Enmeshed) ทั้งนี้ความสัมพันธ์แบบ Disengaged จะมีความห่างเหินทางอารมณ์อย่างยิ่ง อยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยทำอะไรร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวมีอิสระจากกันมาก มักใช้เวลาแยกจากกัน บุคคลจะมีความรู้สึกที่ไม่ใกล้ชิดหรือไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นๆ ของครอบครัว สมาชิกต่างคนต่างทำเรื่องของตัวเอง และไม่ค่อยมีความผูกพันหรือมีพันธะผูกพันเรื่องใดกับครอบครัว พวกเขาจะให้ความสำคัญกับระยะห่างและความสนใจของตนเองมากกว่า สมาชิกไม่สามารถหันหน้าไปพึ่งพาใครได้ในการขอการสนับสนุนหรือความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา ส่วนความสัมพันธ์แบบ Enmeshed จะมีความใกล้ชิดผูกพันทางอารมณ์อย่างสุดโต่งและเรียกร้องให้มีความจงรักภักดีในระดับสูง บุคคลจะขึ้นต่อกันและกันและรู้สึกถึงการถูกนำเข้าไปพัวพันซึ่งกันและกัน ในครอบครัวจะมีความสอดคล้องเห็นไปตามกันมากเกินไป สมาชิกไม่ค่อยแยกจากกัน มีระยะช่องว่างส่วนตัวน้อย และมีความเป็นอิสระจากกันน้อย ซึ่งชีวิตคนเราหากขึ้นอยู่กับคนอื่นหรือผูกติดกับคนอื่น

มากเกินไปก็จะเกิดความรู้สึกอึดอัดได้ นอกจากนี้พลังของบุคคลส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่ภายในครอบครัว สมาชิกจะมีเพื่อนที่เป็นคนนอกครอบครัวไม่กี่คน และไม่ค่อยสนใจกับเรื่องภายนอกเท่าไร

ดังจะเห็นได้ว่าการมีการยึดเหนี่ยวต่อกันน้อยเกินไปหรือมากเกินไปต่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่อตัวบุคคลและปัญหาในความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในระยะยาว ดังนั้นจึงต้องมีความสมดุลระหว่างการต่างคนต่างอยู่ (Separateness) และการมีความเป็นอยู่ร่วมกัน (Togetherness) คู่สามีภรรยาและระบบครอบครัวที่มีความสมดุล (Separated and connected types) มีแนวโน้มที่กลไก/การดำเนินบทบาทหน้าที่ครอบครัวเป็นไปอย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ความสัมพันธ์แบบ Separated จะมีความห่างเหินกันทางอารมณ์แต่ไม่ถึงกับสุดโต่งอย่างไรแบบ Disengaged ส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาแยกจากกันแต่ก็มีบางครั้งที่ใช้เวลาร่วมกันบ้าง มีการตัดสินใจร่วมกันและให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างคู่สามีภรรยาบางครั้ง โดยปกติแล้วจะทำกิจกรรมและมีความสนใจแยกจากกันแต่ก็มีร่วมกันบ้างเล็กน้อย ส่วนความสัมพันธ์แบบ Connected มีความใกล้ชิดผูกพันกันทางอารมณ์และมีความจงรักภักดีในความสัมพันธ์ การใช้เวลาร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ มีการเน้นที่การมีความเป็นอยู่ร่วมกัน (Togetherness) มีกลุ่มเพื่อนแยกกันแต่อาจจะมีความเป็นเพื่อนของทั้งสองฝ่าย มีความสนใจร่วมกันแม้จะทำกิจกรรมไม่เหมือนกัน โดยสรุป เมื่อมีความสมดุลเหมาะสมแล้วก็เอื้อให้สมาชิกของครอบครัวพัฒนาศักยภาพเฉพาะบุคคลได้อย่างเต็มที่

มนทัศน์หรือตัวแปรที่สามารถใช้บ่งบอกถึงและวัดประเมินการยึดเหนี่ยวภายในครอบครัว ได้แก่ สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ (Emotional bonding) ขอบเขต/เขตแดน (Boundaries) การรวมกำลังกัน (Coalitions) เวลา (Time) ระยะห่าง (Space) เพื่อน (Friends) การตัดสินใจ (Decision-making) ความสนใจ (Interests) การหาความบันเทิงหย่อนคลายจิตใจ (Recreation) จุดเน้นของมิติด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกันคือ ระบบหาจุดสมดุลระหว่างการต่างคนต่างอยู่ (Separateness) และการมีความเป็นอยู่ร่วมกัน (Togetherness) อย่างไร

ความยืดหยุ่น ความยืดหยุ่นในครอบครัว หมายถึงความสามารถในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ บทบาท และกฎระเบียบเมื่อมีความจำเป็น โดยพื้นฐานแล้วมีมนทัศน์เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ (การควบคุม หลักรการ/ระเบียบปฏิบัติ) แบบการเจรจาต่อรอง ความสัมพันธ์ในเชิงบทบาท กฎระเบียบในความสัมพันธ์ จุดเน้นของมิติด้านความยืดหยุ่นคือ ระบบหาจุดสมดุลระหว่างการมีเสถียรภาพกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ความยืดหยุ่นแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ Rigid (ระดับต่ำมาก) Structured (ระดับต่ำถึงปานกลาง) Flexible (ระดับปานกลางถึงสูง), Chaotic (ระดับสูงมาก) มีสมมติฐานว่าหากมีความยืดหยุ่นในระดับปานกลาง/สมดุล (Structured and flexible) จะนำมาซึ่งการมีชีวิตสมรส ที่ดี และกลไก/การดำเนินบทบาทหน้าที่ครอบครัวเป็นไปอย่างเหมาะสม

คู่สามีภรรยาหรือครอบครัวที่ไม่สมดุลมีแนวโน้มที่จะไม่ยืดหยุ่น (Rigid) หรือไม่ก็ไร้ระเบียบ (Chaotic) กล่าวคือ หากครอบครัวไม่เต็มใจหรือไม่

สามารถเปลี่ยนแปลงได้ก็จะกลายเป็น ไม่ยืดหยุ่น/ตายตัว ความสัมพันธ์แบบ Rigid บุคคลจะถูกจับตาและถูกควบคุมอย่างสูง มีข้อจำกัดในการเจรจาต่อรองด้วยเหตุที่การตัดสินใจส่วนใหญ่มาจากผู้นำครอบครัว มีการกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนอย่างเข้มงวดชัดเจน และกฎระเบียบไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สำหรับความสัมพันธ์แบบ Chaotic ไม่สามารถเอาแน่เอานอนอะไรได้ มีหลักการ/ระเบียบปฏิบัติที่ไม่แน่นอน ทั้งนี้หากขาดภาวะผู้นำอำนาจหน้าที่ และกฎระเบียบของครอบครัวแล้วจะทำให้ครอบครัวมีความสับสนอลหม่าน ไม่เป็นระเบียบ นอกจากนี้มีการตัดสินใจกระทำอย่างหุนหันพลันแล่นไม่ได้คิดไตร่ตรองให้ถี่เสียก่อน ไม่มีการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนของสมาชิกแต่ละคน และมักจะมีการผลักภาระจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ในครอบครัวหรือคู่สามีภรรยาที่มีความสมดุลระหว่างความมีเสถียรภาพกับการเปลี่ยนแปลง (Structured and flexible types) มีแนวโน้มที่กลไก/การดำเนินบทบาทหน้าที่ครอบครัวเป็นไปอย่างเหมาะสมตามกาลเวลา สำหรับความสัมพันธ์แบบ Structured ก่อนข้างจะใช้ภาวะผู้นำแบบที่เป็นประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้พูดเจรจาต่อรองได้แม้จะเป็นเด็กก็ตาม มีเสถียรภาพทางบทบาทและมีการแสดงบทบาทร่วมกันบางครั้ง มีการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบน้อยและมีการบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ส่วนความสัมพันธ์แบบ Flexible มีภาวะผู้นำแบบเสมอภาค โดยใช้แนวทางประชาธิปไตยในการตัดสินใจ เปิดรับการต่อรองและให้สมาชิกที่เป็นเด็กเข้าร่วมด้วย มีการแสดงบทบาทร่วมกันและสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อจำเป็น กฎระเบียบก็

สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมสรุปได้ว่า ในครอบครัวที่มีความยืดหยุ่น จะมีการใช้ภาวะผู้นำอย่างเป็นประชาธิปไตย ลดความเป็นเผด็จการลง และมีความยุติธรรมในการตัดสินใจ งานที่ต้องทำในครอบครัวไม่ได้จำกัดที่อายุหรือเพศทุกคนในครอบครัวสามารถช่วยเหลือกันหรือทำแทนกันได้ในช่วงเวลาที่ครอบครัวเผชิญกับความยากลำบาก

ดังจะเห็นได้ว่าการมีความยืดหยุ่นน้อยเกินไปหรือมากเกินไปต่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่อบุคคลและปัญญาในความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในระยะยาว ในทางตรงกันข้ามความสัมพันธ์ที่มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง (Structured and flexible) จะสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงและความมีเสถียรภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แม้จะไม่มีกระบวนการระดับที่ดีที่สุดของความสมดุลดังกล่าวที่ชัดเจน ความสัมพันธ์ส่วนมากมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาหากครอบครัวมีความสุดโต่งในชั่วด้านใดด้านหนึ่ง (Rigid and chaotic) เป็นระยะเวลาสั้น

การสื่อสาร การสื่อสารในครอบครัวเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างให้การสนับสนุน คงรักษาหรือทำลายครอบครัว และมีความสำคัญเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยในการขับเคลื่อนในอีก 2 มิติข้างต้น จึงเรียกว่าเป็น “มิติเอื้ออำนวย” (Facilitating dimension) และเนื่องจากเป็นมิติเอื้ออำนวยนี้เองจึงไม่ได้ ถูกนำไปอธิบายไว้ในภาพโมเดลร่วมกับมิติการยึดเหนี่ยวระหว่างกันและความยืดหยุ่น การสื่อสารนี้สามารถก่อให้เกิดทั้งสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเห็นคุณค่าในตน (Self-esteem) และ

สภาพแวดล้อมเป็นไปในทางสนับสนุน หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นความเจ็บปวดหรือที่มีการกล่าวโทษต่อกัน หลายครอบครัวไม่ค่อยใช้เวลาในการพูดคุยกัน และมักจะขาดเวลา พลังงาน และทักษะในการรับฟังและการพูดที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าสภาพแวดล้อมในครอบครัวอาจไม่เปิดกว้างและไม่ปลอดภัยสำหรับที่จะให้บุคคลแสดงความรู้สึก ความคิด และการพูดคุยในหลายๆ เรื่อง อาจจะมีข้อห้าม

การสื่อสารของคู่สามีภรรยาและครอบครัวสามารถวัดประเมินได้โดยดูที่ทักษะการฟัง (Listening skills) คือ การฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา การฟังอย่างตั้งใจ, ทักษะการพูด (Speaking skills) คือ พูดตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม พูดความจริง, การเปิดเผยตนเอง (Self-disclosure) เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้สึกของตนเองและความสัมพันธ์, ความชัดเจน (Clarity) คือ การสื่อสารได้ชัดเจนเป็นที่เข้าใจได้ง่าย, การติดตามอย่างต่อเนื่อง (Tracking) เป็นการจดจ่ออยู่กับประเด็นนั้น, ความเคารพและความห่วงใย (Respect and regard) เกี่ยวข้องกับแง่มุมทางความรู้สึกของทักษะการแก้ปัญหาและทักษะการสื่อสาร (The affective aspects of the communication and problem solving skills) ในคู่สามีภรรยาและครอบครัว ซึ่งพบว่าระบบที่มีความสมดุลมักจะมีการสื่อสารที่ดีมาก ในขณะที่ระบบที่ไม่มีความสมดุลมักจะมีการสื่อสารที่แย่

วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นประเภทการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) มี

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมของชุมชนในการพัฒนา ซึ่งในที่นี้เป็นการพัฒนาเรื่องความเข้มแข็งของครอบครัว และมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาความพร้อมของชุมชนคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน 5 หมู่บ้านที่สังกัดอยู่ภายใต้ต้องการบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี จำนวน 356 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างสำหรับการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมคือ ครอบครัวของสมาชิกองค์กรบริการส่วนตำบลแปลงยาว อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 10 คน

การศึกษาความพร้อมของชุมชน

ทำการศึกษาโดยการนำแบบวัดความพร้อมของชุมชนที่ผู้วิจัยปรับมาจากแบบวัด Community Readiness scale (CRS) ของ (Feinberg et al, 2002) ไปประเมินการรับรู้ของกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มได้มาเกี่ยวกับ 4 มิติดังนี้ 1) ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ ความมีประสิทธิภาพและทักษะการสร้างความสำเร็จของผู้นำชุมชน 2) การคิดริเริ่ม (Initiative) คือ ความใส่ใจและกระตือรือร้นของสมาชิกในชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน 3) การรับรู้ความสามารถ (Efficacy) คือ การที่สมาชิกในชุมชนรับรู้ถึงการประสบความสำเร็จที่ผ่านมาของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชน 4) ความผูกพันต่อชุมชน (Community attachment) คือ ความผูกพันทางอารมณ์หรือความรู้สึกทางจิตใจ และทัศนคติทางบวกที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้นมีต่อชุมชนของตนเอง

ขั้นตอนการสร้างหลักสูตรและการหา

คุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม

ผู้วิจัยได้ทำการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีครอบครัวเข้มแข็ง แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรม แนวคิดการพัฒนาบุคคลโดยกระบวนการเปลี่ยนทัศนคติ และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม รวมถึงศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัว และจัดดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อหาลักษณะของครอบครัวเข้มแข็งและการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวจากสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอนจำนวน 10 คน และให้พวกเขาร่วมกันระดมสมองเพื่อหาวิธีการและแนวทางในการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้วิจัยในการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว

ขั้นตอนที่ 3 ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยการวางแผนการปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนการปฏิบัติ โดยกระบวนการวิจัยจะมีลักษณะเป็นวงจรที่มีการปรับปรุงแนวทางการพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งไป

เรื่อยๆ จนได้แนวทางที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยสร้างหลักสูตรการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว โดยประมวลข้อมูลจากการทบทวนเอกสารตามที่น่าสนใจในขั้นตอนที่ 1 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการจัดดำเนินการสนทนากลุ่มในขั้นตอนที่ 2 และจากการใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 3 โดยในหลักสูตรจะประกอบด้วยโมดูลต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็นโมดูลที่ให้ความรู้เกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็งและโมดูลพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวตามองค์ประกอบในทฤษฎีของอลสัน และคณะ (Olson et al, 1982a) อันได้แก่ มิติด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน มิติด้านความยืดหยุ่น และมิติด้านการสื่อสาร ประกอบด้วย 7 โมดูลหลัก ได้แก่ โมดูลที่ 1 ครอบครัวในอุดมคติ โมดูลที่ 2 ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง โมดูลที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมเดลครอบครัวเข้มแข็ง โมดูลที่ 4 แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน โมดูลที่ 5 แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น โมดูลที่ 6 แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร (แม้ว่ามิติด้านการสื่อสาร จะไม่ได้ถูกรวมอยู่ในโมเดลของทฤษฎี และ ในองค์ประกอบของแบบวัด แต่เนื่องจากมิตินี้เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อมิติอีก 2 ด้าน คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรจะสร้างหลักสูตรพัฒนาทักษะการสื่อสารด้วย) และ โมดูลที่ 7 การติดตามผล

ขั้นตอนที่ 5 การหาคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม โดยการนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปให้

ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 คน ตรวจสอบ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาครอบครัวเข้มแข็ง จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างหลักสูตรและการฝึกอบรม จำนวน 2 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาหลักสูตร กิจกรรม และเทคนิคที่ใช้ในการฝึกอบรม จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรฝึกอบรมในด้านเนื้อหา และกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและมีความเหมาะสมมากขึ้น และนำหลักสูตรไปทดลองใช้

สำหรับการปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมก่อนนำไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญดังนี้

1. การใช้ภาษา ผู้วิจัยได้ปรับปรุงการใช้ภาษาโดยใช้คำพูดที่ชัดเจน เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้ตรงมากขึ้น
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้วิจัยได้ปรับปรุงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้สามารถวัดผลได้ชัดเจนขึ้น
3. เนื้อหาหลักสูตร ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเนื้อหาในแต่ละโมดูลให้มีความกระชับ ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี รวมถึงวุฒิภาวะในการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมมากขึ้น
4. กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ปรับปรุงกิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และในกระบวนการฝึกอบรมได้ปรับปรุงลำดับการจัดโมดูลและการทำกิจกรรมให้สอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการสร้างเจตคติของแมคไกวร์ คือ การรับรู้

เชิงประเมินค่า รับรู้ความรู้สึก เกิดความคิด และพร้อมที่จะกระทำ และสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เช่น ให้มีการบรรยาย การทำกิจกรรม การอภิปราย การสรุป เพื่อให้ ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจ และได้ฝึกทักษะ/ความสามารถในด้านต่างๆ จากการลงมือปฏิบัติจริง

สำหรับการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ประเมินผลการฝึกอบรม และเปรียบเทียบคะแนนความเข้มแข็งของครอบครัวก่อนและหลังได้รับการฝึกอบรม โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนและหลัง (One group pre-test post-test design) และใช้แบบวัดความ

เข้มแข็งของครอบครัว (FACES II) ประเมินผล ทำการทดลองกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแปลงยาว อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 10 คน

2) ประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมด้านต่างๆ คือ เนื้อหาหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม กิจกรรมที่ใช้ ระยะเวลา วิทยากร สถานที่ สื่อ/อุปกรณ์ ประโยชน์ที่ได้รับ โดยใช้แบบประเมินโครงการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างเดียวกันกับที่ใช้ในการทดลองหลังจากทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมแล้ว

ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมแสดงดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งของครอบครัวก่อนได้รับการฝึกอบรมและหลังได้รับการฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว

	n	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
ก่อนทดลองใช้หลักสูตร	10	84.30	2.83	18.33	.05
หลังทดลองใช้หลักสูตร	10	112.80	4.02		

จากตาราง 1 แสดงว่าสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแปลงยาวมีคะแนนความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มมากขึ้นหลังจากได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวแล้วอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการรับรู้เกี่ยวกับความพร้อมของชุมชนใน 4 มิติที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่าง นำมาวิเคราะห์หาระดับความพร้อมของชุมชน โดยนำค่าเฉลี่ยมาบวก/ลบส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($\bar{X} \pm S.D.$) เพื่อพิจารณาว่าภายในกลุ่มตัวอย่างมีการกระจายคะแนนความพร้อมของชุมชน

เป็นอย่างไร โดยมีการแปลผลตามเกณฑ์การจัดกลุ่ม	คะแนนดังนี้	
ความพร้อมของชุมชนระดับสูง	คะแนนมากกว่า	$\bar{X} + S.D.$
ความพร้อมของชุมชนระดับปานกลาง	คะแนนอยู่ระหว่าง	$\bar{X} \pm S.D.$
ความพร้อมของชุมชนระดับต่ำ	คะแนนน้อยกว่า	$\bar{X} - S.D.$
<u>การวิเคราะห์ระดับความพร้อมของชุมชน</u>		
จากค่าเฉลี่ยรวมของความพร้อมชุมชน ($\bar{X} = 49.6$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D. = 3.2$) พบว่า		

ความพร้อมของชุมชนระดับสูง	ช่วงคะแนน	52.9 – 58.0	คะแนน
ความพร้อมของชุมชนระดับกลาง	ช่วงคะแนน	46.5 – 52.8	คะแนน
ความพร้อมของชุมชนระดับต่ำ	ช่วงคะแนน	39.0 – 46.4	คะแนน

ตาราง 2 ค่าคะแนนและระดับความพร้อมของชุมชนของแต่ละหมู่บ้านที่สังกัดอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล โลกชี้หนอน

หมู่บ้าน	ค่าเฉลี่ย	คะแนนสูงสุด	คะแนนต่ำสุด	ระดับความพร้อม
1	50.6	58	44	ปานกลาง
2	47.9	53	43	ปานกลาง
3	50.4	58	39	ปานกลาง
4	48.5	53	44	ปานกลาง
5	48.2	51	40	ปานกลาง
รวมทุกหมู่บ้าน	49.6	58	39	ปานกลาง

จากตาราง 2 หมู่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้านที่อยู่ในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล โลกชี้หนอน มีความพร้อมของชุมชนสำหรับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง โดยหมู่บ้านที่ 1 มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 50.6$) และหมู่บ้านที่ 5 มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าหมู่บ้านอื่น ($\bar{X} = 48.2$) เมื่อพิจารณาทั้ง 5 หมู่บ้าน จะเห็นว่า มีคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ไม่ต่างจากกันมากเท่าไร

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แล้ว นำข้อมูลที่ได้จากทั้งสองส่วนมาประมวลรวมกัน เพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรมความเข้มแข็งของครอบครัว เมื่อพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาได้แล้ว ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรดังกล่าว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมของหลักสูตรในด้านต่างๆ จากนั้นก็ได้นำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงหลักสูตรและนำไปทดลองใช้จนได้หลักสูตรที่สามารถใช้งานได้จริง

และมีประสิทธิผล ซึ่งประกอบด้วยโมเดลต่างๆ ดังต่อไปนี้

หลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว

โมเดลที่ 1 ครอบครัวในอุดมคติ

การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นภาพโดยรวมของครอบครัวที่พึงปรารถนาในอุดมคติ

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมดูวิดีโอทัศน์ครอบครัวในอุดมคติ และร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับลักษณะของครอบครัวในอุดมคติที่ได้รับชมจากวิดีโอทัศน์

โมเดลที่ 2 ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง

การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถอธิบายความหมาย ความสำคัญ และบอกลักษณะของครอบครัวที่เข้มแข็งได้

กิจกรรมที่ทำคือ การบรรยาย การถามคำถามและการตอบคำถาม การอภิปราย และให้ผู้เข้ารับการอบรมสำรวจ และพิจารณาลักษณะครอบครัวของตัวเองว่าตรงกับลักษณะครอบครัวเข้มแข็ง ในด้านใดบ้าง และมีด้านใดบ้างที่ต้องพัฒนา

โมเดลที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมเดลครอบครัวเข้มแข็ง

การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญของ

ครอบครัวเข้มแข็ง และสามารถอธิบายถึงองค์ประกอบครอบครัวเข้มแข็งของแต่ละทฤษฎีได้

กิจกรรมที่ทำคือ การบรรยาย การถามคำถามและการตอบคำถาม การอภิปรายเกี่ยวกับองค์ประกอบของครอบครัวเข้มแข็ง

โมเดลที่ 4 แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน

องค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกันประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ ผู้วิจัยจึงจำแนกเป็น 6 โมเดลย่อย ดังนี้

4.1 สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกันได้พัฒนาสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างกันให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่ทำคือ เป็นกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์จำนวน 2 กิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว มีการบรรยายเกี่ยวกับการสร้างความใกล้ชิดผูกพันในครอบครัว และการว่ากล่าวอย่างสร้างสรรค์ และการอภิปรายประเด็นที่ได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรม

4.2 การใช้เวลาร่วมกัน การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกันได้ใช้เวลาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว

กิจกรรมที่ทำคือ การร่วมกันระดมสมองของสมาชิกในแต่ละกลุ่มตามประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนด มีการทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน และการอภิปรายความสำคัญของการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

4.3 การให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน และลองวางแผน การให้ความช่วยเหลือเมื่อสมาชิกในครอบครัวประสบปัญหา

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรม ทบทวนประสบการณ์ในชีวิตเกี่ยวกับประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนด ให้ร่วมกันระดมสมองวางแผนการหาทางออกของสถานการณ์ มีการอภิปรายถึงความสำคัญของการสนับสนุนช่วยเหลือกันในครอบครัว

4.4 พันธะผูกพัน การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ถึงการมีพันธะผูกพันต่อครอบครัวและต่อสมาชิกภายในครอบครัว

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรม ทบทวนประสบการณ์ในชีวิตเกี่ยวกับประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนด ให้ทำการคิดพิจารณาไตร่ตรองและเขียนบรรยายลงในกระดาษ และมีการอภิปรายประเด็นการเรียนรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรม

4.5 ความซื่อสัตย์จริงใจ การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้การปฏิบัติต่อกันอย่างซื่อสัตย์จริงใจ และเสริมสร้างความเชื่อถือว่าว่างระหว่างสมาชิกในครอบครัว

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรม ทบทวนประสบการณ์ในชีวิต ให้ร่วมกันระดมสมองคิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับประเด็นความซื่อสัตย์จริงใจและความเชื่อถือว่าว่างใจ และมีการอภิปรายข้อมูลจากการร่วมกันระดมสมอง

4.6 ความอิสระเป็นของตัวเอง การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้เกี่ยวกับการมีอิสระเป็นของตัวเอง และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรม ทบทวนประสบการณ์ในชีวิต ให้ร่วมกันระดมสมองคิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับประเด็นความอิสระเป็นของตัวเอง มีการอภิปรายสรุปความสำคัญของการมีอิสระของสมาชิกแต่ละคนในการทำสิ่งต่างๆ

โมดูลที่ 5 แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น

องค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ ผู้วิจัยจึงจำแนกเป็น 4 โมดูลย่อย ดังนี้

5.1 พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้เรื่องความเสมอภาคของสมาชิกในครอบครัว และการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกครอบครัวแต่ละคน

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมแสดงบทบาทสมมติ และร่วมกันระดมสมองตามสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนด และมีการอภิปรายสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการแสดงบทบาทสมมติ

5.2 พัฒนาความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมตระหนักถึงกฎระเบียบที่มีอยู่ภายในครอบครัวของตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนกฎระเบียบที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิกครอบครัว

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดพิจารณาไตร่ตรอง แสดงความคิดเห็น และร่วมอภิปรายกันถึงความสำคัญของการมีกฎระเบียบในครอบครัว และการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบตามความเหมาะสม

5.3 *การรักษาบทบาทของตนเองและกฎระเบียบครอบครัว* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง เคารพกฎระเบียบของครอบครัว และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนและกฎระเบียบของครอบครัวอย่างเคร่งครัด

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดพิจารณาไตร่ตรอง แสดงความคิดเห็น และร่วมกันอภิปรายความสำคัญของการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองและกฎระเบียบของครอบครัว

5.4 *พัฒนาความยุติธรรม* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้เรื่องความยุติธรรม และฝึกการปฏิบัติอย่างยุติธรรมในเรื่องต่างๆ ในการดำเนินชีวิต

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมทบทวนประสบการณ์ในชีวิต และให้ฝึกปฏิบัติพฤติกรรมตามสถานการณ์และภารกิจที่ผู้วิจัยกำหนด แล้วร่วมกันอภิปราย

โมดูลที่ 6 แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร

องค์ประกอบด้านการสื่อสารประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ ผู้วิจัยจึงจำแนกเป็น 4 โมดูลย่อย ดังนี้

6.1 *พัฒนาทักษะการพูดและทักษะการฟัง* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกทักษะการพูดและการฟังอย่างชัดเจน

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาทักษะการพูดและทักษะการฟัง จำนวน 2 กิจกรรม และอภิปรายสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรม

6.2 *พัฒนาทักษะการฟังติดตามเรื่องราว* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกฝนทักษะการฟังติดตามเรื่องราวอย่างจดจ่อ

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาทักษะการฟังติดตามเรื่องดาว และอภิปรายสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรม

6.3 *การฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกฝนการฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยการใส่ใจความรู้สึกของผู้พูด

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมฝึกปฏิบัติพฤติกรรมกรการฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา และอภิปรายสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรม

6.4 *การเปิดเผยตนเอง* การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้การพูดเปิดเผย ความรู้สึกและความต้องการของตนเองต่อคนในครอบครัวได้อย่างสุภาพ และก่อให้เกิดผลในทางที่ดี

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดพิจารณาไตร่ตรอง พูดแสดงความรู้สึกและความต้องการของตนเอง เขียนบรรยายเหตุการณ์ที่อยู่ในใจลงในกระดาษ แล้วร่วมกันอภิปรายสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่ทำ

โมเดลที่ 7 การติดตามผล

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ ทบทวน พิจารณาไตร่ตรองความรู้ ทักษะและทัศนคติ ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในการฝึกอบรม และ รักษาสิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป หลังจากจบการฝึกอบรมไปแล้ว

กิจกรรมที่ทำคือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละ ครอบครัวยกิปรายว่าได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการ ฝึกอบรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างไร บ้าง โดยนัดพบกัน 2 ครั้ง ทุก 2 สัปดาห์ ในเวลา 1 เดือน

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความพร้อมของชุมชนในการพัฒนา (ซึ่งในที่นี้ เป็นการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว) โดย ทำการศึกษาหมู่บ้านที่อยู่ในสังกัดองค์การบริหาร ส่วนตำบลโคกจี่หนอน จำนวน 5 หมู่บ้าน และ 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การ บริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอน

ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 หลังจากนำแบบ ประเมินความพร้อมของชุมชนไปเก็บข้อมูลกับกลุ่ม ตัวอย่างแล้วนำมาประมวลผล พบว่า หมู่บ้านที่อยู่ใน สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอนมีความ พร้อมรับกับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย = 49.6, อยู่ในช่วงคะแนน 46.5 – 52.8 คะแนน) [คะแนนเต็มของแบบประเมินความพร้อม ของชุมชน = 60 คะแนน] เมื่อพิจารณาเป็นราย หมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน พบว่า แต่ละหมู่บ้าน มีคะแนนเฉลี่ยความพร้อมของชุมชนอยู่ในระดับ ปานกลางทั้งสิ้น (คะแนนเฉลี่ยหมู่ที่ 1 = 50.6, หมู่ที่

2 = 47.9, หมู่ที่ 3 = 50.4, หมู่ที่ 4 = 48.5, หมู่ที่ 5 = 48.2 ตามลำดับ) จากผลดังกล่าวแสดงถึงว่า หมู่บ้าน ในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอนมี ศักยภาพเพียงพอในการรับแนวคิดเกี่ยวกับ นวัตกรรมใหม่หรือเรื่องใหม่ๆ ซึ่งในที่นี้เป็นเรื่อง การพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว โดยผู้นำ ชุมชนมีความตั้งใจเต็มที่และมีทักษะความสามารถ ในการทำงานเพื่อชุมชน สามารถนำชุมชนให้ ดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนจนประสบ ความสำเร็จเป็นที่รับรู้ของสมาชิกในชุมชนโดยทั่ว สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติทางบวกและมีความ ภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองพอสมควร และพวกเขา ก็มีความพร้อมและมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วม กิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อพัฒนาชุมชนและ สมาชิกของชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า

ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ผู้วิจัยทำการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจัดดำเนินการสนทนา กลุ่มเพื่อสอบถามความคิดเห็นนายกและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอนเกี่ยวกับปัจจัย ที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัว ลักษณะ ครอบครัวยุคใหม่ และการพัฒนาความเข้มแข็งของ ครอบครัวยุคใหม่ และให้พวกเขาช่วยกันระดมสมองเพื่อหา วิธีการและแนวทางในการพัฒนาความเข้มแข็งของ ครอบครัวยุคใหม่ จากนั้นก็ใช้เทคนิควิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม เพื่อร่วมกันพัฒนาหลักสูตรกับผู้นำ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนายกองค์การ บริหารส่วนตำบลโคกจี่หนอน และสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลพร้อมครอบครัว (เฉพาะ สามียและภรรยา) จำนวน 5 ครอบครัวเพื่อศึกษาถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัว

สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของความเข้มแข็งของครอบครัวคือความรัก ความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่วนปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ การที่สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ทุกคนเข้าใจกันดี ดูแลเอาใจใส่ให้เวลาแก่กันบ้าง อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยแบบเอาใจเขามาใส่ใจเราช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งกันเมื่อเกิดปัญหาสมาชิกในครอบครัวพูดคุยกันตรงๆ เมื่อมีปัญหาหรือมีความข้องใจเกิดขึ้น ไม่พูดโกหกหลอกลวงกัน นอกจากนี้ทุกคนในครอบครัวควรจะมีความเท่าเทียมกัน ผู้ชายไม่กดขี่ข่มเหงผู้หญิง และผู้ใหญ่ไม่กดขี่บังคับเด็ก และอีกประการหนึ่งคือสมาชิกทุกคนต้องรักครอบครัวของตัวเอง

จากการจัดดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันหาลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง และการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว โดยจัดดำเนินการสนทนากลุ่มกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล โคนหินนอนจำนวน 10 คน ซึ่งสรุปวิธีการและแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวเป็นข้อๆ ได้ว่า 1) ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวเพื่อให้เกิดภาพในหัวก่อนว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร 2) ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเข้มแข็งของครอบครัว ทำให้ทุกคนเปิดใจยอมรับ และเห็นดีเห็นงามที่จะปฏิบัติตาม 3) ให้สมาชิกในครอบครัวร่วมมือร่วมแรงกัน เพราะถ้าสมาชิกคนใดคนหนึ่งทำเพียงคนเดียวก็คงไม่เกิดผล 4) ให้มีการลงมือปฏิบัติจริง ได้คิด ได้ทำ และ รับรู้ผลที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง รับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจริงๆ 5) วิธีการที่ใช้พัฒนาความเข้มแข็งของ ครอบครัว เช่น ให้ผู้ที่มีความรู้หรือผู้ทรงคุณวุฒิมาพูดบรรยายให้ฟัง ฝึกทักษะหรือ

ลักษณะส่วนตัวบางอย่างโดยการทำกิจกรรม ให้มีการใช้ความคิดไตร่ตรองเพื่อให้เกิดภาพในใจ สร้างสถานการณ์หรือสมมติเหตุการณ์ให้แก้ไขปัญหา หรือทำการฝึกปฏิบัติ ให้มีการแสดงความคิดเห็นหรือพูด แลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างครอบครัว

ผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แล้วนำแนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของ ออลสัน และคณะ (Olson et al, 1982) มาเป็นโครงในการสร้างโมเดลต่างๆ ในหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบกับใช้เทคนิคการฝึกอบรมที่ได้ทบทวนเอกสารเอาไว้มาก่อสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งเน้นพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่สำคัญที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัว ในการพัฒนาความรู้ผู้วิจัยใช้วิธีการบรรยาย การถาม - ตอบ การอภิปรายเป็นหลัก ในการพัฒนาทักษะผู้วิจัยใช้วิธีการให้ทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การฝึกปฏิบัติกิจกรรมเป็นหลัก และร่วมกับการอภิปราย สำหรับการพัฒนาทัศนคติผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนเจตคติของแมคไกวอร์ (McGuire, 1969; อ้างถึงใน จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์, 2538) เป็นพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคการฝึกอบรมหลายอย่างร่วมกัน เช่น การระดมสมอง การคิดพิจารณา ไตร่ตรองทบทวนประสบการณ์ การแสดงบทบาทสมมติ การฝึกปฏิบัติ การอภิปราย

ผู้วิจัยนำหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และด้านการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาหลักสูตร กิจกรรม และเทคนิคที่ใช้ในการฝึกอบรม และนำ

หลักสูตรไปทดลองใช้กับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแปลงยาว จำนวน 10 คน ได้ผลว่าหลังจากที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแปลงยาวได้รับการฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวแล้ว ปรากฏว่ามีคะแนนความเข้มแข็ง

ของครอบครัวจากการทำแบบวัดความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มขึ้น ($t = 18.33, p\text{-value} < .05$) แสดงถึงว่าหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้มีประสิทธิผลและสามารถนำไปใช้งานได้จริง

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2541). *นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว*. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์.

จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์. (2538). *ทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรม: การวัด การพยากรณ์ และการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.

ชนนาค วิสมิตนันท์. (2546). *ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่: กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

คุณฤ โยเหลา, งามตา วนินทานนท์, ชัยวัฒน์ วงศ์อาษา และ ทศนา ทองภักดี. (กันยายน, 2545). ความเข้มแข็งของครอบครัว : ครอบครัวสุขภาพดี. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 8(1), 1 – 10.

นิตยา กมลวาทนนิศา. (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2545). ความอยู่ดีมีสุข : เป้าหมายสุดท้ายของการ

พัฒนา. *วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, 39(1), 15.

วิชัย เทียรถาวร และทัศนากรณ์ จำปบุญญา. (2542). *การพัฒนาครอบครัว (ฉบับปรับปรุง)*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ส่งเสริมสุขภาพ.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2540). *สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม*. กรุงเทพฯ : สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2542). *ครอบครัว : สารน่ารู้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. (2546). *การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.

สายสุรี จุติกุล. (กรกฎาคม – สิงหาคม, 2536). ความสุขในครอบครัว. *วารสารประชาสงเคราะห์*, 36 (5), 5 – 7.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. ม.ท.ท.

- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). *โครงการจัดกิจกรรมเพื่อสตรีครอบครัวร่วมเย็น*. เอกสารอัดสำเนา (ม.ป.ป.).
- โสภา สปีลมันน์. (2536, มีนาคม – เมษายน). แนวคิดและทิศทางการครอบครัวไทย. *วารสารการประชาสัมพันธ์*, 36(2), 63 – 64.
- Beaver, W.R. (1977). *Psychotherapy and growth: A family systems perspective*. New York: Brunner/Mazel.
- Bowman, T.W. (1983). Promoting family wellness: Implications and issues. In D. Mace (Ed.), *Prevention in family services: approaches to family wellness* (pp.39 – 48). Beverly Hills, CA: Sage.
- Chilenski, S.M., Greenberg, M.T. and Feinberg, M.E. (2007). Community readiness as a multidimensional construct. *Journal of Community Psychology*, 35(3), 347–365.
- Curren, D. (1983). *Traits of healthy family*. Minneapolis, MN: Winston Press.
- Deal, A.G., Trivette, C.M. and Dunst, C.J. (1988). *Family Functioning Style Scale*. In C.J. Dunst, C.M. Trivette and A.G. Deal (Eds.), *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice* (pp.179 – 184). Cambridge, MA: Brookline Books.
- DeFrain, J. (Winter, 1999). Strong families around the world. *Family Matters*, 53, 6 – 13.
- Edwards, R.W., Jumper-Thurman, P., Plested, B.A., Oetting, E.R., and Swanson, L. (2000). Community readiness: Research to practice. *American Journal of Community Psychology*, 28, p.291 – 207.
- Epstein, N.B. and Bishop, D.S. (1993). The McMaster Assessment Device (FAD). In F. Walsh (Ed.), *Normal Family Processes*. New York: Guildford Press.
- Feinberg, M.E., Greenberg, M.T., Osgood, D.W., Anderson, A., & Babinski, L., (2002). The effects of training community leaders in prevention science: Communities that care in Pennsylvania. *Evaluation and Program Planning*, 25, 245-259.
- Flaspohler, Paul and others. (2008). Unpacking Prevention Capacity: An Intersection of Research-to-practice Models and Community-centered Models. *American Journal of Community Psychology*, 41, 182-196.
- Goddard, H.W. (1999). *Building Family Strengths*. Department of Family and Child Development, Auburn University.
- Gray, L.E., Beatty, L.A., Berry, G.L. (1983). *Stable black families: Final report*. Washington, DC: Mental Health Research & Development Center, Institute for Urban Affairs & Research, Howard University.
- Hill, R. (1971). *The strengths of black families*. New York: Emerson Hall.
- Lewis, J.M. (1979). *How's your family? A guide to identifying your family's strengths and weaknesses*. New York: Brunner/Mazel.
- Lingren, H.G. (2001). *Creating Sustainable Families*. University of Lincoln – Nebraska.
- Olson, D.H. (1986). Prepared statement before the House Select Committee on Children,

- Youth, and Families. In *The diversity and strength of American families*. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Otto, H.A. (1975). *The use of family strength concepts and methods in family life education: A handbook*. Beverly Hills, CA: Holistic Press.
- Olson, D.H., McCubbin, H.I. and Barnes, H. (1982). *Family inventories: Inventories used in a national survey of families across the family life cycle*. St. Paul, MN: University of Minnesota.
- Schumm, W.R. (1986). Prepared statement before the House Select Committee on Children, Youth, and Family. In *The diversity and strength of American families*. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Skinner, H.A., Santa-Barbara, J. and Steinhauer, P.D. (1983). The family assessment measure. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 2, 91 – 105.
- Vela, D.G. (1996). *The Role of Religion / Spirituality in Building Strong Families Respondents' Perceptions: A Qualitative, Grounded Theory*. A Dissertation presented to University of Lincoln – Nebraska.
- Wandersman, A., Florin, P., Friedmann, R., and Meier, R. (1987). Who participates, who dose not, and why? An analysis of voluntary neighborhood associations in the United States and Israel. *Sociological Forum*, 2, 534 – 555.